

דוד הרדון: כובשי כנען בסופה

“עֲלֵה בָּהָר וְרַעַץ הַפֶּרֶם,

כָּל מָה שֶׁתִּרְאֶה—רֵשׁ!”

ש. טשרניחובסקי

* נוסח ראשון של רשימה זו נכתב אחרי מיבצע סיני, בשנת 1956, ומאז חוקן פעמים אחדות. עורך “קשת” קיבל אותה לפירסום לפני חדשים אחרים, והודיע לי שתתפרסם בחודש אוגוסט.

בינתיים באה המלחמה ונטעה בי הרגשה שרבים מן הדברים שנאמרו, נדפסו או רק נכתבו לפני המלחמה הזאת פג טעמם לגמרי: יש בהם הערכות שנתבדו, נבואות שחורות שהוזמו, דעות וויכוחים ששוב אין להם מקום. והעיקר: המסיבות שגרמו את המלחמה והגילויים שנתגלו בה—שהם אולי פרי שינויים מהותיים שחלו משך שנים, בין בגלוי בין בצניעה—הניעוני להחליט לגנוז את רשימתי זו.

עם זאת נעניתי לבקשתו של עורך “קשת”, שעמד על רצונו לפרסמה. השתכנעתי שאין להסמיך את החיוב שנתגלה בימינו לפגמי העבר, ואולי אף תוכל רשימה זו לסייע לנו לעמוד על גודל התמורה. אכן, תקוותי עמי שאצליח, ברשימה או בסיפור, לתת ביטוי—מה לתמורה שחלה בלב גיבורה של רשימתי ולהשפעתה המכרעת על לבטיו.

ד. ה.

“אמנם, הדברים התרחשו לפני זמן רב, בימים שישבתי בקיבוץ”, סח לי אותו ערב יעקב הנדל, ידיד־נעורים עמו רקמתי תלומות־גאולה במונטיבידאו, עיר־מוצאָנו; “לילה־לילה חזרו והתיצבו בזכרוני, בכל פרטיהם, כסיוט, ולא נתנו מנוח לנפשי. לבסוף ישבתי והעליתי אותם על הכתב, שלחתים לעתון, אבל העורך ענה לי במכתב מנומס שהדברים נראים לו מוגזמים... מוגזמים! אילו ראה אותם במו־עיניו, כמו שראיתם אני! אילו ידע כמה התלבטתי בהם, כמה השתדלתי להמתיקם, מה־קשה היתה עלי כתיבתם!... אחר־כך, בשנים השקטות־ביחס שבאו אחר מיבצע־סיני, הירפו ממני ורק לעתים רחוקות הייתי זוכרם במעורפל... והנה, שוב!... אולי בהשפעת המצב, האווירה הכללית של היום... כשאני קורא על מעשי־החבלה של ‘אל־פתח’ ועל פעולות־התגמול, על אף השוני הרב, על אף ההבלגה שנוהגים עכשיו... כאשר שוב עולים ומתרבים קולות תקיפים ודרישות קיצוניות... האמן לי, כל אותם מאורעות חוזרים ומעיקים עלי, ושוב חש אני צורך מחניק להפוך בהם, לצעוק אותם, כאילו אוכל בדרך זו להבינם, כאילו בכוחי למנוע את הישנותם!... זוכר אתה? הפידאיון היו באים מעזה ומבצעים כמעט לילה־לילה מעשי חבלה ורצח. בשעות היום השתדלנו להוסיף ולנהל את חיינו כרגיל, אך עם רדת ערב ניפרת היתה המתיחות. השמירה הוגברה. על אף החום הרב היינו מגיפים את התריסים, שמא ינסו לשלשל רימון אל תוך חדרינו. שוב לא העזנו לצאת לשדות בלילות. תמונה אחת, שהיתה חוזרת לעתים קרובות, נחרטה בזכרוני בקווים עזים: המטפלות היו מובילות את הטף אל פתחי המקלטים והיו מורידות אותם, אחד־אחד, על־גבי מגלשות שהותקנו שם במיוחד. ‘משחק יפה, נכון?’ היו מעודדות את הילדים, ‘נחזור עליו עוד פעם ועוד פעם, עד שתלמדו אותו היטב!’ כל־כך התרגלתי לאותו מחזה עד שנעשה שיגרת־י בעיני, כאילו אך טבעי הוא שילדים יגלשו למקלטים...”

"אין זאת אלא שהקשיים חיסנו והקשיחו את כולנו. אני עצמי, כידוע לך, באתי ארצה בעיצומם של הקרבות, חלמתי על הקרבה, על גבורה... רצינו להוכיח לעצמנו שיהודים מסוגלים להילחם ככל הגויים; ואמנם, הצלחנו מעל המשוער. ובכל־זאת, כשעלינו על הקרקע, אפשר שכבר היינו שונים קצת, ודאי חוללה בנו המלחמה תמורה כלשהי. כלום יש צורך להרחיב את הדיבור בענין זה? הרי התנסית בה בעצמך, והדברים ידועים ונדושים...

"כאשר אני זוכר אותם ימים ראשונים, רואה אני תמיד לנגד עיני את מגדל־המים של חברת 'מקורות', ועליו רובץ לו, נטוי ככובע, חצי־הסהר העולה. מולנו, מעל ראשינו כמעט, מתנוצצים אורות עזה, ומאחרינו, אי־שם במרחקים, מבצבצים אורות חלופים, מועטים, ככוכבי־לכת בודדים שנפלו והתפזרו על גלי החול. היו לנו צריפים אחדים, בנויים כחצי־גורן עגולה וצפופה, חדר־אכילה, גדר מסביב ואורנה, בה עמדה פרדה ואליה לטשו עיניהם המסתננים, שהסתובבו רעבים ומוכנים ליטול כל דבר בכל מקום. העצבנים שבנו היו יורים לשמע כל רחש מזור, עמדו מתוחים ללא־ניע בפניה אפלה, ליד האורות, או מעל הואדי הצר שהיה פעור לרגלינו, מאחרי הגדר. באותם ימים, בדרך־כלל, לא היו המסתננים באים לחבל או לרצוח. רבים מהם היו מבני הכפרים הנטושים של הסביבה. פה־ושם הצליחו לחדור לשדהו או לחצרו של אחד היישובים ולגנוב דבר־מה: צינור־השקאה, שקי־זבל קרועים, ברוז, פירדה... אלה שנתפסו, הוסגרו למשטרה ונכלאו, ובתי־הסוהר נמלאו והלכו... אלא שלפעמים ארעו גם מקרים חמורים יותר. האם שמעת על המקרה של דניאל וולמן? הפרנו אותו היטב, הוא בא לארץ אתנו, באותה אניה. היה המבוגר שבנו, כבן שלושים. בבוקר, כשהיינו מתעוררים, כבר ישב על הסיפון, מכורבל ב'פונצ'ו' הצבעוני שלו, וכבר מצץ את צינורית ה'מאטה'. גם בחזית היה משכים לקום לשתיית אותו משקה שממנו לא יכול ולא רצה להיגמל. בכל הזכיר לנו את דמותו הטיפוסית של הגאוצ'ו הארגנטיני, את הצד הנחמד שבו, את טוב־לבו, את פשטותו, אותה מנה גדושה של רוח רומנטית, של אידיאליזם תמים ודון־קישוטי. הוא היה בנו של אחד המתישבים היהודים הראשונים, אחד מאותם יהודים שחיו בין נודדי הערבות והושפעו מהם מאד. הוא הצטרף לגרעין אשר הקים באזורנו את המשק 'עין־החמישה'... והנה, נודע לנו שנרצח על־ידי מסתנן, בשדה, עם שחר, בשעה שישב ליד עדרו ומצץ את צינורית המאטה... הוא, שמעולם לא עשה עוול לאיש, שפה נתחבב על כולנו, שכאשר אך הגיעה לירפתי ארגנטינה הידיעה שמתחוללת מלחמה בארץ־ישראל, מיד נטש את שדהו ואת כל עולמו, והפליג... ואותו רוצח התעלל בגופתו, כאילו ביקש לשפוך עליה את כל קצפו וחמתו, ואולי על עוול שנגרם לו, ומי יודע מי היה אשם בו, אך ודאי שהיה רחוק מאוד מכוונותיו ומרוחו של דניאל התם והישר... הידיעה עוררה בכולנו צער עמוק, כעס ומרירות רבה. אי־ההגיון שבדבר צרב בקרבי. מכולם—הוא דווקא! ויתר־על־כן: מאחרי הגב. שפלות, מעשה שרק יצור בעל יצרים אפלים, פרימיטיביים, היה מסוגל לו...

"בעקבות אותו רצח, הגברנו את אמצעי־הזהירות וגברה המתיחות; והנה, כעבור

שבועות אחדים, תפס אחד השומרים שלנו מסתנן צעיר, כאשר ביקש הלה להתגנב לאורוה. הוא בא בלי נשק ולא ניסה להתגונן. הידיעה והרעש שעוררה הקיצו את כולנו משנתנו, ואנו נחפזנו לעבר הצריף בו קשרו השומרים את ידיו של הנער הערבי אל אחד העמודים. עמדתי שם, מצטופף עם שאר החברים והחברות שעמדו סביבי, והתבוננתי בנעשה. התנהלה חקירה. השבוי טען שהוא רעב ולכן בא לגנוב דבר־מה, מזון או רכוש למכירה. שמואל זייד, שלמד ערבית בבית־הוריו, תירגם את דבריו. עמו עמדו שם חברים אחדים מבעלי התפקידים, שאותם ראיתי אך שעות אחדות קודם בחדר־האוכל, בשעה שישבו שם בשלוות־נפש וסעדו את לבם, רחוצים, חייכניים, מוכרים וקרובים לי... אלא שעתה השתנה בהם משהו. עיניהם ננעצו קרות ומתכתיות בפניו של הנער האחר, שהגורל טילטלו מן הארץ אליה באנו לחדש אומה ולחיות חיי שוויון וצדק אל חבל־ארץ צר, צפוף ועגור. על־ידי עמדו בהירות אחדות. זוכר אתה את סוניה רוזן, אוחה בחורה חולמנית שהיתה קוראת תמיד, שם ב'תנועה', את שירי ראבינדראנט טאגור? שמעתיה מסתודדת עם בנות אחרות. 'איזה עלם יפה!' קראה באותה הגזמה נלהבת האפיינית לה כל־כך. 'נכון שהוא נראה כמו איזה בן־שייך תמיר, מאלה שדוהרים במדבר על סוס לבן ושוצף?!' אך לפני חודשימים באה לארץ והצטרפה אלינו, וראשה הילדותי והיפה עדיין היה כולו בעננים; עיניה עדיין לא ראו אלא מה שדמיונה הפורה הוכיף והכתוב לה. ועם זאת, היה משהו בדבריה. חזרתי והתבוננתי באותו נער, ואמנם יפה־תואר היה, זקוף־קומה, כבן שבע־עשרה או שמונה־עשרה, ועל־אף בגדיו הבלויים, ניפר היה בו שלא תמיד לבש סחבות... נראה שביקש לעשן, כי אחד השומרים שם סיגריה בפיו ההדליקה. בינתיים נצטדדו חוקריו והתלחשו שעה קצרה. בתוכם היה גם בנימין פיינרמן. הוא כבר היה נשוי, ובנו הראשון נולד בשעה שהיינו יחד בחזית. רחב־מידות, שתקן, מזיגה מוזרה היתה בדמותו. בשיחה רגילה, בציבור, היה ביישן, נחבא אל הכלים, נבוך ועומד תמיד מן הצד; ובכל זאת, לעולם הרגשת בנוכחותו. לעומת זאת היה מגלה בכל מעשיו תבונה וביטחה בלתי־רגילות, ואפיו השקט והשליו חיבבו על כל מי שבא עמו במגע. כאשר הייתי זוכר את ימי המלחמה תמיד היתה דמותו ניצבת במרכז, נושאת מקלע על כתפיים יציבות, שקטה ורגועה אף בשעות הקרב הקשות ביותר, נוסכת בכולנו בטחון ועידוד בעצם נוכחותה. הוא פרש מן הקבוצה שעמדה בצד והתלחשה, קרב אל הנער השבוי, והתיר את החבל שפבלו אל עמודו של הצריף. אחד השומרים התלווה אלי, ושלשתם ירדו מן המרפסת שעליה עמדו והתרחקו מן המקום, עד שבלעתם החשיכה. נפלה דממה. התפתחות זו היתה בלתי־צפויה. רק סוניה הוסיפה והתלחשה לידי. לפתע בקעה ירייה את הדממה, ואחריה עוד ירייה; ובין ירייה וירייה עלתה צעקה, משפט מקוטע בלשון ערבית. נדמה לי שבתחילה כבדה הדממה יותר, עד שאמר מישהו בקול רם: 'הוא צעק' אל תהרגו אותי!'. אחר־כך פרצו קולות רבים בוויכות. אותי חנק דבר־מה בפנים, ולא יכולתי לדבר. לא תיארתי לעצמי, אף לרגע לא הבינתי שאמנם אירע הדבר. עד שאמר מישהו לידי ששמע על סירוב בלתי־רשמי של המשטרה לקבל לידיה מסתגנים

שבויים, מפני שבת־הסוהר כבר היו מלאים עד אפס מקום, ובוודאי משום כך נעשה הדבר, שהרי 'פשע יהיה זה לשחררו כדי ששוב יוכל לחזור ולהסתנן'. מישהו אחר חלק על סברתו, או הוסיף דבר־מה, אך שוב לא הבינותי את פשר הקולות סביבי... אינני זוכר את כל ההירהורים שחלפו במוחי, אבל תמונה אחת חזרה אלי מימים רחוקים, התיצבה ולא נתנה לי מנוח דמותו של אותו חסיד־אומות־העולם, שכה הרבה עשה להקמת המדינה, אותו איש־רוח אורוגואי, ד"ר נין אַי סילנה. פעם, כשהלכתי לברכו על הופעת מפעל־חיינו, ספרו 'תולדות הדת והמוסר של עַם־ישראל', פרץ בינינו דין־ודברים נוקב, שהטביע עלי רושם עז. הוא אמר באזני, בקולו המתון והחרישי: 'הידיעות על מעשי־טרור ללא־הבחנה, על השימוש באמצעי אלימות כאלה בידי יהודים, מחרידות אותי. אני חושש שמא דבק בכם משהו משיטות החיה שביקשה לְכֹלֹתְכֶם, דווקא מפני שפה נבדלתם ממנה. חושש אני פן תוביל אתכם דרך זו לטישטוש ההבדל שבגללו אתם שונים ונעלים, והוא המצדיק ואף מחייב את קיומכם המיוחד והנצחי. חושש אני שמא שאיפתכם העזה לתחיית הגוף תרצח את עַם־הרוח, ושוב לא תהיו אלא סתם גוי־ככל־הגויים'.

"התקוממתי נגדו. דבריו צרמו את אזני והרגיוזני, כי הוא השמיעם דווקא בימים שבהם ראינו על בדי־הקולנוע את מחנות־הריכוז של הנאצים, את שלדי הטבוחים והניצולים; דווקא בשעה שאנגליה התעקשה ולא רצתה לפתוח את שערי ארץ־ישראל לפני הפליטים. התפרצתי והטחתי בפניו הנבונים, שאותם אהבתי וכיבדתי תמיד: 'זהו! רק כשמובילים אותנו כצאן לטבח אתה מרחם עלינו ומוכן לתמוך בנו! אך כשהצאן מסרב להישחט, כאשר רק מנסה הקרבן לנשוך את ידו של השוחט—מיד הוא נראה בעיניך כזאב טורף! עד מתי? אמור לי, עד מתי רוצה אתה שהיהודים הטובים יושיטו צווארם לתליין, יעצמו עיניים מוסריות ונכנעות, וימותו בשלוות־נפש?! רק מפני שפך הם ראויים יותר לאהדתם של יפ־נפש שכמותך?!'

"אותה שיחה זירזה את בואי לארץ, קם בי מעין דחף מעיק להשיב על דבריו במעשים; אלא שאי־שם בלפי ידעתי שאני גם מבקש לברוח מהם, לבטל את השפעתם המרפה ידיים. כי מעצם הרגע בו סיימתי את דברי תשובתי הבוטה כבר החלו דבריו לכרסם בי ולבלבל את עשתונותי, אף־כי חשתי בוודאות גמורה את חוסר־ההגיון שבהם... והנה, שוב חזרו והידהדו בי כל אותו לילה... שאלתי את עצמי מדוע לא צעקתי, מדוע לא מנעתי את המעשה; אמנם ידעתי שלא תיארתי לעצמי כי יעשה, אך מדוע לא צעקתי אחריו, ומדוע לא צעקו אחרים?!

"למחרת, כאשר יצאתי לעבודה, דחף אותי משהו לחפש את בנימין פיינרמן, כעין רצון לראות את פניו לאחר מה שעשה; רצייתי לראות אם ניפרת בו חרטה, אם גם הוא לא ישן. משהו מוזר היה ברצוני זה, משהו חולני אולי... חשתי צורך לראות את פניו של איש כבנימין לאחר שהרג אדם; חשבתי שיוכל לומר לי משהו, להסביר לי, לגלות לי דבר־מה שלא הבינותיו, להמתיק אי־ככה את אשר העיק עלי... ראיתיו בחצר רגוע ושלו. הוא חיך ונופף בידו לעומתי, ואף אני עשיתי כך... לקראתי צעד סדרן־העבודה, משה הולצמן, חברי־לחדר; כל הלילה ישן, ולא ידע שאני

ער. אמר לי: 'יעקב, קח את, ובדרכך לשדה עבור על-יד הואדי ושפוך עליו קצת אדמה...' אני! מכולם פנה אלי דווקא! וגם אז לא ביטאתי את אשר בלבי, לא צעקתי; רק אמרתי לו, בקול מתחמק: 'שישלים בנימין את מלאכתו...' הוא התבונן בי בעיניים משונות, תוהות. פניתי אליו עורף והתרחקתי, אך הרגשתי שעדיין הוא עומד ומתבונן בי. ומוזר מכל הוא שחששתי מפני מחשבותיו עלי. 'האם הוא לועג לי בלבו?'... עכשיו אני מבין היטב מה גרם את חששותי, מדוע שתקתי ושמרתי הכל בלבי. איררה מיוחדת-במינה שררה אצלנו באותם ימים. באותם תנאים קשים, בראשית ימי הקבוצה, ניהלנו כולנו יחדיו, וכל אחד בפני עצמו, מאבק חמור וגורלי כלפי-חוץ וכלפי-פנים. רצינו להוכיח, לעצמנו ולאחרים, שאנו מסוגלים להתגבר על הכל, שמצוי בנו הכוח הנפשי והגופני הדרוש; החולשות היו אויבינו הגדולים, כל חולשה נראתה בעינינו כוויתור, ביטוי לאזלת-יד, לחוסר-כשרון, לרכרוכיות... צמחה בינינו כעין תחרות סמויה, כעין פולחן של קשיחות השריר והנפש... ובשעה שהתבונן בי משה הולצמן בעיניים תוהות נמלטתי מעיניו, בטרם יגלה בי אותה חולשה שאחזה בי... זאת לא הבינותי אותה שעה עצמה, אך דבר אחד ידעתי: משהו נפל ביני לבינו וביני לבין בנימין פיינרמן; פתאום באנו אל פרשת-הדרכים, ונפרדו דרכינו; אותו רגע חשתי ששוב איני יכול להבינם כמקודם, והם גם לא יבינו אותי...

"כמה שנים חלפו מאז?... חמש עשרה, שש עשרה... והנה, כל הפרטים זכורים לי עדיין, כאילו אך תמול אירעו הדברים. תופעה מוזרה היא שמתרחשת בי: יש וכמו שוכח אני את הענין כולו, את התקופה ומאורעותיה; ופתאום, כאשר אך חוזר אני ונושם אוויר דחוס, כאשר חל שינוי בנוסח הדיבורים, בעיני האנשים... בא מתיצב הכל בזכרוני מחדש; המעשה עצמו, ואותו ליל-שימורים, ואותם דברים נוקבים שהשמיע באזני אותו איש-רוח. הדברים המתעקשים ואורכים לכל שעה שתהיה כשרה להכניעני.

"המוסדות העבירונו מן המקום בו התישבנו לראשונה, שהיה סמוך מדי לגבול. בנינו את מקומנו הקבוע ליד הכביש, מאחרי גבעה, בשטח פתוח ונוח יותר לשמירה. הוקמו באיזור יישובים חדשים, ההסתננות התמעטה, הרוחות נרגעו. בגרנו, והתרגלנו; שפר חלקנו בדיוור ובמזון, פיתחנו ענפים, התרבו הנישואים ונולדו ילדים רבים. ימי המלחמה, דניאל וולמן, המסתנן הצעיר שהומת—הכל היה אפוף-ערפל, מטושטש אי-שם, רחוק, מאד בלתי-הולם את השיגרה השלווה כמעט בה התנהלו החיים. כאשר ישבנו להעלות זכרונות מימים ראשונים לא נגענו באותם מאורעות; לא שאלתי את בנימין פיינרמן דבר, והידידות בינינו גברה והלכה במרוצת השנים, אחר שנעשיתי גם אני בעל-משפחה, מסודר ומיושב-בדעתו. רק לפעמים, כשהיה מתחייך ומנופף בידו לעומתי, מעל גב אותו טרקטור עצמו, הייתי זוכר פתאום, וכהרף-עין היתה קמה ביני לבינו אותה מחיצה, אותה תחושה, ששוב איני יכול להבינו. והנה, כפי שאמרתי לך, החדשים שקדמו למיבצע-סיני היו מתוחים למדי. התנהלו ויכוחים רבים. חברים טענו שאין השלטונות עושים דיים, שפעולות-התגמול אינן

פותרות דבר, שהרי הפיידאיון חוזרים ומבצעים את מעלליהם, ואף הגבירו את חומרתם. אך היו גם כאלה שהטיפו להתאפקות. על-כל-פנים, הכל ציפו בקוצר-רוח שיושם הקץ, בדרך זו או אחרת, לאותה מתיחות, שמרטה את העצבים ושיבשה את כל מהלך החיים. על כן, באותו לילה בו נתבשרנו על תחילתו של מיבצע-סיני, שמחתי עם כולם. מטוסי חיל-האוויר הטילו, לקראת הכיבוש, כרוזים מעל ראשי התושבים ברצועת-עזה ובהם הבטחות מפורשות וערבות לרכוש ולסדר, להיי אדם ולחירותו של האזרח השליו. וכי קלה היא זו? כלום כה רגיל הדבר בין העמים? כלום אין זו הוכחה ניצחת, שהנה לא 'ככל הגויים' אנו נוהגים? סבלנו, הבלגנו, וכאשר כבר אוזחים אנו בנשק-מגן הנה דואגים מצביאינו לחיי האזרחים החפים מפשע, ופניהם רק להענשת האשמים.

לאחר שחדרו הכוחות הסדירים לרצועה, הורכב גדוד של אנשי-מילואים מתושבי האיזור. היה עליו להשלים את המלאכה, לטהר את המשלטים בכפרים הפבושים, ולתפוס בהם עמדות שמירה ופיקוח. מפיון שנמניתי עם ותיקי מלחמת-השיחרור, הוטל עלי לפקד על כיתה בת עשרה אנשים, ועליתי עמם על מכונית-משא, שהצטרפה לעשרות משאיות מכל יישובי האיזור.

התרכזנו סמוך לפביש המוביל לצפון הרצועה, במקום בו הוקמה האנדרטה לזכר גיבורי המרד בגיטו ורשה. ברגע בו עמדתי לידה חשבתי שבוודאי ביקשו מפקדי הגדוד לעודד את הרוחות בהשראת דמותו של הגיבור המזדקר לעינינו. אבל קשה לומר שאמנם הצליחו בכך. האנשים לא נתנו דעתם כלל לאנדרטה, אולי מפני שנוכחותה שם לא היתה להם בגדר חידוש. רעיון מפתיע עלה פתאום במוחי: 'מה בעצם בינו לבינינו, בין הקרבן לפובש?'! היה זה שוב, כמובן, אותו שריד של ימי-נעורי ושל הזעזוע אשר פקד את נפשי בימים הראשונים של הקבוצה. 'כלום לא אנחנו הקרבן, גם הפעם?' זעקתי שוב בלבי, 'כלום אסור לו לקרבן לעמוד על נפשו, ולקטוע את ידו של הרוצח? כלום לא חוק מקובל וכתוב הוא, בכל העולם כולו? כלום לא אמרו אבותינו: הבא להרגך, השכם להרגו?' אלא שאותה תחושה, המתעקשת מאז-ומתמיד לנבא לי שחורות, לחשה לי: 'כבר שכחת? האם לא ראית במו-עיניך שרק כפשע בין רוחו של קרבן הקם על נפשו לבין רוחו של תליין? היידע הפעם הקרבן לרסן את עצמו? או שמא שוב יעבור את הקו, המבדיל בין הגשמתו של הצדק לבין לידתו של פשע חדש?... צלו של אותו איש-רוח הביכני, וחשתי שהוא מתחיל לסרב את מחשבתי ואת תנועותי; אלא שידעתי כי יעילותם ובטחונם של עשרה אנשים תלויים בצלילות-דעתי ובזריזותי. לכן גייסתי את כל כוחות-הנפש שנתרו בי, ובהגיון צרוף ומוצק עקרתי מלבי את הלבטים: 'מה טעם לכל ההירהורים האלה?—הרי אך תמול התגאיתי בהבטחות המפורשות של מפקדי הצבא? אילו קרא אותו 'גוי' את הכרוזים הללו! ואחרי כל הרציחות והמתיחות! אילו היה נאלץ גם הוא לראות איך יורדים ילדיו למקלטים, ואיך אשתו מגיפה לילה-לילה את התריסים, מחשש שיבוא רוצח ויטיל בהם רימון...'

שוב נסענו, וכעבור דקות ספורות קיבלנו פקודה לרדת מהמשאיות ולהיערך, בשני טורים, לצדי הכביש.

עמדתי בראש כיתתי, שהיתה משובצת באמצעיתו של טור ארוך, אשר נתמשך מקר הגבול ועד שערי הכפר הראשון של תושבי הרצועה. זכור לי כי ברגעים הספורים של אפס־מעשה שקדמו להתחלת המצעד תרו עיני סביבי, ונתגלו לי דברים שהדהימוני, אף־על־פי שהיו טבעיים למדי: פתאום נוכחתי לדעת שהקרקע עליה אני עומד, האספלט של הכביש, שדות התבואה והפרדסים אשר הקיפוני, מצפון וממזרח לעבר גבולות ארצנו, ממערב עד החול והים, ומדרום לעבר העיר עזה—גונם ומראיהם ממש כמראיהם וגוניהם של השדות, האספלט והקרקע, שהקיפו את קיבוצי. ידעתי אמנם שאין כל חידוש בדבר, שבעצם לא יוכל להיות אחרת, אך אותו רגע גיליתי שמשך כל השנים שחלפו, כאשר הייתי מפנה את עיני לעבר הגבול הלא־מסומן, היתה בי התחושה שאני רואה כעין קו מפריד, ברור ומוצק, ומעבר לו, גם אם שמש אחת מאירה את המרחב כולו, שונים נראו לי גוני השדות, האספלט והקרקע; כאילו האויר, או משהו אחר שריחף שם, נסך בכל מראה שונה וזר... והנה עתה... ובכל־זאת, היה משהו שונה גם עכשיו: קרני השמש עזות היו יותר, כאילו נהגו שם יחס של איפה־ואיפה; כחיצי־זעם ירדו על גב החולות ונתרסקו בלי הרף לרבבות רסיסים לוחטים ומסנוורים; וגם על ראשי היכו, ועל ראשי הטורים הארוכים, שעמדו חשופים ודוממים. ועוד גילוי גיליתי: עיני האנשים, אותם בני־אדם שעמדו לפני ומאחרי, חברי שאותם הכרתי זה שנים רבות, ואנשי קיבוצים אחרים, שעמהם נפגשתי אי־פה אי־שם—משהו השתנה בהן, דבר משותף עמד בעיני כולם ועשׂאם חטיבה אחת, מעבר להבדלים קודמים כלשהם; כאילו חדרו רסיסי אותן קרניים לעיני האנשים, והתנוצצו שם, וטישטשו כליל את מבע העיניים המיוחד והמופר, שאותו חיפשתי לשווא.

"התחלנו לנוע; משני עברי הכביש חלפו לעיני חצרות ובתים. ריקנות נדפה מכולם. דלתות סגורות, תריסים מוגפים, מחרשות מושלכות, והס בחוץ ובפנים. על אף ההבטחות נטשו התושבים את כפרם. הצבא עבר שם ביעף—סיפרו לנו—וטיאטא באש צפופה מישלטים וקיני־לוחמים. מאחרי הבתים, לפאת מערב, עלו וירדו גבעות־החול, שנתמשכו והלכו עד הים; ושם, במורדות החוף, נעו דמויות קטנות וחיפשו מחסה מן הכובשים. לידנו נסעו ג'יפים אנה ואנה. רצים העבירו הוראות מקצה הטור ועד קצהו. חשופים וגלויים צעדנו, בטוחים. פה־ושם נשמעו יריות בודדות. נאמר לי שחוליות אחדות סורקות ומטהרות את העמדות האחרונות של לוחמים עקשנים. האם אתה יכול לתאר לעצמך אותו מחזה? עלי להודות באזניך שהתרגשות־מה אחזה בי. מבין אתה? לא סתם כיבוש היה זה, לא סתם כובשים הלכו שם, מאחרי ומלפני. רבים מהם חלצו אך אותו בוקר עצמו את מגפי האיכר כדי לחבוש קסדה ולצעוד אל ארץ האויב, לשים קץ לסיוט של חדשים רבים. הקלאים ועובדים שלווים, אך גם אנשים מיוחדים־במינם. חתך סמלי של היסטוריה צעד שם עמי. הנה הלכו שם פליטי גרמניה הנאצית, אשר הקימו קיבוץ למופת לא הרחק מקיבוצנו; ולידם—ניצולי גיטו

ורשה, פרטיזנים לשעבר; ואנחנו עצמנו—חלוצים ראשונים מיבשת אמריקה הלטינית; ומלפנינו—דור חלוצים מבני־הארץ... מבחר מורכב למדי של מגשימי־חזון, שואפי התעלות חברתית ואישית, אשר ידעו לעמוד איתן, ולהתגבר על פיתויים חמריים ועל מאויים עזים. לא מלאכים, כמובן, רק בני־אדם. אך, מכיון שידעו לדרוש הרבה מעצמם, אפשר היה לראות בהם, במעשיהם ובמחדליהם, כעין קנה־מידה לשיעור כוחו הרוחני של האדם... שוב זכרתי את נבואתו השחורה של אותו חסידי־אומות־העולם; אך הפעם לא היה בכוחה להביכני כלל. היתה בי כעין תחושה שהנה הגיעה שעת ההכרעה, שהנה מתגשמת והולכת לנגד עיני הוכחה ניצחת שאמנם נבואת־שקר היתה זאת, וסוף־סוף יבוא הקץ, אחת־ולעד, להשפעתה הארסית! "בעודי שקוע בהירהורי, נעצר הטור להפסקה קצרה; פתע עלו קולות סביבי והבחנתי בנעשה: בפתח אחד הבתים הנטושים ישבה ישישה מופלגת, פניה שחומים וקטנים, נטולי־מבע, חרושי קמטים רבים, והעיניים כמו נחבאו מאחרי הקמטים. רק השפתיים בלבד, דקיקות ומהודקות, רטטו קימעה והעידו עליה שאין זו דמות דוממה. ודאי שלא היה בכוחה לנוס לחולות עם בני משפחתה—חשבתי משראיתיה שם, בודדה ועזובה לנפשה. עיניה השקועות, סנטרה הקטן ושפתיה הקמוצות, הזכירו לי את דמותה של סבתי, כפי שנחרתה בזכרוני מימי ילדותי, לפני מותה, כאילו עם הגיל נמחים והולכים ההבדלים בין בני־האדם... הקולות גברו, וגם רעמי צחוק עלו והסבו את תשומת־לבי. מה ענין לצחוק כאן? תמהתי. והנה ראיתי: עיקר ההמולה באה מלפנים, מהמקום בו עמדו חברי הקבוצה אשר גבלה עם קיבוצי, שהיו כולם בני־גילי וגם צעירים ממני. אחדים מהם קראו לעבר הישישה קריאות בלשון ערבית, שאף משמעותן לא הבינתי; אך, על־פי ההדים שעוררו, נתברר לי שהיה בהן משהו מצחיק. אין זאת כי ביקשו להשתעשע על חשבונה. אחד מהם פרש מן הטור ופסע לעברה בצעד נמרץ. בלוריתו הצהצהבה התבדרה ברוח, תת־מקלע התנוודד קלילות תחת בית־שחי, וראשו הזקוף נפנה פעמים אחדות לעבר חבריו, שהשמיעו לעומתו קולות־עידוד רמים. הוא נעצר ליד הדמות, עמד עמידה פשוטה, שם ידיו על מתניו וסקר אותה שעה קצרה. ירדה דומיה סביבי, והשתרר מיתח של ציפיה. רגע נראה מהסס, אך לבסוף הניד ראשו, פנה אל חבריו וצעק: "חבל לבזבז...!" ומיד נכנס לביתה של הישישה, השתהה שם דקות ספורות, בהן גברה המתיחות, ושוב יצא; קרב אל הדמות, שפל אותה עת לא נעה ולא זעה כמלוא נימה, וכהרף־עין התנופפה ידו הארוכה מעל ראשה ושוב ירדה. הישישה התקפלה וגלשה על המדרגות. עתה הבחנתי בגרון הקטן שהיה בידו הארוכה של אותו צעיר, אשר חזר וצעק לעבר חבריו: 'חסכנו כדור, מה? לא יכולתי להאמין למראה־עיני. גם היום, כשאני זוכר את התמונה, משהו מתהפך בקרבי, משהו מסרב עדיין להאמין! עצמתי את עיני, או שנעצמו מאליהן; אמרתי בלבי, שרק תעתועי־רוחי המתלבטת הם אלה, רוחי המתעקשת להכניעני...

"הטורים שוב נעו קדימה; עיני לא משו מאותה בלורית צהבהבה, שהזדקרה מעל כל הראשים, זקופה וחסונה, ומשתעשעת ברוח; ממוחי כמו נמחקו פתאום כל הדברים

שנחרטו בו, ומשהו ריק ואפלולי תפס את מקומם. אט-אט, החלו היחידות מגיעות למישלטים שנועדו להן. לרגלי אחת הגבעות קיבלתי פקודה לעצור, ונצטוויתי לעלות ראשון עם כיתתי, מצד שמאל. אהרון גורביץ, שעמד בראש הכיתה שצעדה מאחרינו, נצטווה לעלות מצד ימין. הוא הצטרף אלינו לאחר מלחמת-השיחרור. בחור חרוץ, בעל כשרון ארגוני. הודות למאמציו הוקם אצלנו ענף-מטעים למופת. היתה בו רגישות רבה, בפרט כלפי העיוותים הקטנים של חיי-הצוות; יש שהיו עצביו בוגדים בו והיה מתפרץ כלפי מישהו, אך בדרך-כלל היה מקובל על רוב החברים. על-כל-פנים, אני חטפתי עמו לא פעם שיחה לבבית, ותמיד גיליתי בדבריו תבונה ושיקול-דעת. מפקד-המחלקה שלנו, אף הוא מחברינו, הזהירני: 'במדרון, בין גדרות-התיל, עלולים להיות מוקשים'.

האחריות שרבעה על כתפי פעלה כמטה-קסם; להפתעתי הרבה נמצאתי פתאום פועל בזריזות ובצלילות-דעת, דרוך ונתון כולי אך ורק למשימה שהוטלה עלי. שקלתי את המצב, והחלטתי להציב מירווח בטחון ביני לבין החברים שהיו בכיתתי. התחלתי לעלות, מתפתל ובודק היטב כל שעל אדמה, בטרם ידרכו עליו ההולכים אחרי; ומשהגעתי לראש הגבעה ציויתי עליהם לסרוק את הביצורים והתעלות, ולתפוס עמדות באותה גיזרה. מן הצד השני עלו והצטרפו אלינו אנשי הכיתה השניה, וכעבור דקות ספורות כבר ישבנו בחפירות ושלטנו על כל הסביבה כולה: על רחובות הכפר, על החולות ועל השדות.

"אינני זוכר כמה זמן עבר, אולי רבע שעה, או חצי שעה; חפינו שתעלינה כיתות נוספות, התפנינו לעשן ולשוחח מעט, והנה פתאום הידהד קולו של אהרון גורביץ באזנינו; "הביטו!" פניתי לעברו והבחנתי בקבוצת אזרחים—גברים, נשים וטף—שהצטופפו בקרן-רחוב, לרגלי הגבעה. ודאי עתה-זה חזרו מהחולות—אמרתי בלבי—או אולי נשארו בכפר, על סמך אותה הבטחה שנכבד את חייהם ואת רכושם, ופשוט עודם מהססים אם לצאת לקראת הכובשים... 'למטרה שלפניכם!' קרא קולו של אהרון גורביץ, ונקישות בריחי-הרובים ענו במקלה. "עצור!" צעקתי. עיניו פגשו את עיני, וכך עמדנו שניות אחדות. לא היתה לי כל זכות לצוות עליו דבר, ואיני יודע אם אמנם ציויתי עליו, או רק התחננתי לפניו, אולם הוספתי: 'אל תעשה זאת, אהרון, אל תעשה זאת!' הוא החוויר, אחר-כך העלו פניו סומק והוא מילמל לעבר אנשיו: 'הניחו להם...' היה ביניהם גם מרדכי אביר, בן-עירנו... אחר שמנעתי את המעשה, בא אלי ואמר לי: 'אינך יודע מה נוראה היתה הרגשתי! התפללתי שיקרה משהו... לא ידעתי מה לעשות... הייתי יורה, וכמעט עשיתי זאת!!!...' רק אמש ביקר אצלי, ושוב הזכיר לי אותם רגעים, כאשר סיפר לי מה שראה ברמלה. ודאי קראת בעתון, שתושבים אחדים ניסו לעצור את הפורעים שעה שהיו הללו בדרכם לעבר הגיטו הערבי. ובכן, הוא היה אחד מהם, ובגלל זה ספג קללות וגידופים... הוא אמר לי: 'העיניים שראיתי ברמלה הזכירו לי את עיניו של גורביץ כאשר נתן לנו אותה פקודה...'.

עלו כיתות ומחלקות נוספות, והתרוצצות גדולה החלה על כל הגבעה כולה. רק

כיתתי לבדה עדיין ירבה כולה בעמדות, ואילו כיתתו של אהרון גורביץ' שוב לא נראתה לעין. חברי החלו להתדיין עמי, הצביעו על העובדה שפיתתנו היא היחידה היושבת במקומה, בעוד שאר האנשים כבר מהלכים הפשיים. ואמנם, הצדק היה עמם: צעירים וקשישים, שאך לפני שעה קלה עלו על מישלט נטוש זה, להבטיח ששוב לא יהיה צפוי ממנו איום לחייהם ולחיי ילדיהם; אנשי־עבודה שלווים, מסודרים והגונים, שוללי עוול חברתי ובעלי מצפון רגיש למדי בכל ימות השנה, במסגרות אותו עולם בו שולטים חוק ומוסר—כאילו סרו מעליהם כל הכבלים כולם; לא רק החיצוניים, שאותם אמנם השאירו מאחרי גבם בכניסתם אל אותו עולם מופקר, אלא גם הפנימיים, אלה שתמיד נחשבו בעיניהם מהות ועיקר, והנה נעלמו פתאום כאילו לא היו מעולם.

"כל המחסנים נפרצו, מחסני מזון וציוד, נשק ולבוש. כל איש מצא שם חפצים רבים למדי, לפי טעמו ומידתו. זה נשא בידו תרמיל מלא וזה כבר הספיק למלא שניים, וכולם אצור־צרו לכל צד ועבר, פן יחמיצו את השעה, או אולי יגלו מכרה־זהב חדש שיפול כולו לידם. אנשי כיתתי היו גם חברי ושותפי בעולם השוויון, ושוב לא היה זה ענין של סמכות... ניסיתי להשפיע ולשכנע, אולם לא היה בכוחי להתמודד עם אותה סערה עזה שהתחוללה סביבי וגרפה עמה את הכל. אט־אט קמו אנשי ואף הם נבלעו בזרם הכללי. נשארתי לבדי. פה־ושם, בגורות שונות, נשאר יחידים שעמדו אף הם, כנראה, איתנים במקומם, ולא נסחפו עם הרוח. בהם היה גם מרדכי אכיר. משה שולר, המורה, עמד לא הרחק ממני, וכשראה שאני מתבונן בו, יצא מעמדתו וקרב אלי. 'ראה את העיניים של חברינו, ראה!' אמר לי, 'ראה איך הן בולטות, ממש דרוכות לזינוק!... דומות קצת לעיניים של עופות־טרף, לא כן?' אתה מכיר אותו: תמיד מרחף על שפתיו אותו חיוך מוזר, ספק־לגלגני, ספק־ציני, ותמיד ימצא את ההגדרה הקולעת... 'מחזה משעשע, בחיי, הוסיף ואמר, 'שמת לב מה הם חוטפים, בתוך שאר דברים? סבונים, משחות, חולצות־ח'אקי... כל אותם חפצים שהם מקבלים דיים בקיבוץ, ללא הגבלה... סתם, מפני שאפשר. משהו עיור שדוחף אותם... ואולי משהו אחר; אפשר, בעצם, שאין זה אלא ביטוי נוסף לשאיפת השוויון העזה המקננת בלבם! הדבר פשוט למדי. בזמן האחרון, מתברר לי יותר ויותר שלמעשה ישנם אך ורק שני סוגים של בני־אדם. יש מי שלומד, מסבלות־הוא, מה טעמו של סבל, ומשתדל למנוע אותו מעצמו ומזולתו; ויש מי ששואף להתחלק בסבל. אינך מבין? אין דבר, מיד אסביר לך! הראשונים, מובן שהם מעטים; אפשר למנותם על אצבעות הידיים. האחרונים—הריהם לפניך, הנה טורחים הם להגשים את שאיפתם עד תומה: גנבו אצלם? חטפו אצלם? הרסו אצלם? התאכזרו אליהם? ובכן, סוף־סוף הגיע תורם, הנה מתחלקים הם שווה־בשווה: הבה נגנוב! הבה נחטוף! הבה נהרוס! הבה נתעכור גם אליהם! מה יש? וכי רק הללו רשאים להתענג על שוד וביזה? הבה נהיה סוף־סוף כמותם, גוי ככל הגויים!... ובתקיפות הם מגשימים את הצדק, ממש בלהט קדוש! ראית את השנים שעמדו ליד בית־השימוש וצעקו? לא?! ובכן, אני ראיתי וגם שמעתי: שנים אחוז בתרמיל אחד. 'גנב שכמותך!' הוכיח האחד את

הברור־לנשק ואת שותפו בעולם השוויון המבצבץ שם במרחקים. קולו רעד ממש מרוב התרגשות, ודאי מפני תחושת העוול שנעשה לו, הוא אשר בתמימותו הרבה לא העלה כלל על דעתו שיימצא שם, בין חבריו וידידיו, מישהו כה שפל שיבוא ויחטוף את רכושו; גנב! שודד! ועוד הוא טוען, ברוב חוצפה, שזכותו ליטול את התרמיל, שאותו אף לא טרח לשדוד בזיעת־אפו!...

"קול־ירייה קטע את דברי משה ואת ההמולה שרחשה סביבנו. הדממה נתמשכה דקות אחדות. אנשים אחדים קרבו אל פתחו של מקלט, לא הרחק מן המקום בו עמדנו, משה שולר ואנכי. זאב דייג הגיח משם, והאנשים הקיפוהו. הוא בא אלינו מאחת הפרובינציות שבצפון־ארגנטינה, אולי הכרת אותו באחד הביקורים שלך בקיבוץ... איש נמוך־קומה, מגושם; נגר מצוין. תענוג היה לראותו עובד. חבר פשוט, ממוצע, מחוספס קצת במגעו עם הבריות, אך תמיד יכולת לראותו משחק עם שני ילדיו ומוקף ילדים; כשהיו פונים אליו ומבקשים ממנו דבר־מה לבתי־הילדים—נדנדה, מגלשה, תיקונים—לא היה מקפיד על מאמץ ועל שעות־עבודה... בקול רם ובתנועות ידיים עשירות־מבע, סיפר שהנה נכנס לאותו מקלט וחשב שגם שם יימצא דבר־מה מעניין, ופתאום הבחין במשהו זו באפלולית; מיד נצמד לקיר, אימץ עיניו, וראה שם מיטה, ועל המיטה שוכב לו ערבי, גונח ומתהפך. ודאי היה פצוע, או חולה, ומשום כך לא ברח. נראה שחבריו נטשוהו, ואין להתפלא, כי הרי אפילו את סנדליהם נטשו שם, מרוב בהלה... מיד כיון את הרובה, ומובן מאליו שצלף סוג־אל"ף כמותו לא נזקק לכדור נוסף!... רבים נחפזו ונכנסו לראות את הערבי ש'נדפק', ואילו זאב דייג החל להלך ממקום למקום, חייכני ומסביר־פנים, מתעכב, חוזר ומשנן, כנראה, את הסיפור באזני כולם. אחר־כך שוב חזר למקלט ועמד בפתח, וכשיצאו ממנו אנשים אחדים, שחזרו והקיפוהו ושאלו שאלות נוספות, שוב סיפר והאריך דברים ופירט. לבסוף, ואחר היסוס קל, הכניס ידו לכיסו והוציא ממנו ארנק שחור; פתח אותו, והכל נעצו עיניים סקרניות באותו חפץ. 'ראו, זהו הארנק של הברנש!' הצביע, 'זוהי תמונתו; בחור חסון, בחיי! ואלה שיושבים לידו, ודאי הם המשפחה שלו... תראו כמה "ממז'רים!' כמו אצל כל הערבים הללו! והאשה!' עתה קרץ בעיניו לעבר מאזיניו, 'חתיכה, מה?! חה, חה, חה...'

"צחוקו לא מצא הד; האזניים שאך לפני רגע ספגו בצמא כל פרט חדש בסיפורו, כמו נאטמו פתאום. שבעת או שמונת זוגות העיניים הסקרניות משהו השתנה בהן, והשתיקה שנתמשכה הביאה את זאב דייג במבוכה. היד שהחזיקה את הארנק התרו־פפה ובשארה תלויה, ופתע כמו התעוררה, נחפזה והחזירה את החפץ אל כיסו. מעגל האנשים שהקיפו נפתח ופינה לו דרך. הוא התרחק, וכולם התפזרו בלי אומר, כפופים קימעה. משהו שהעיק כל הזמן בבטני עלה ונתקע בגרוני; נפניתי לאחורי, והקאתי על הסלעים.

התישבנו בתוך עמדת־מרגמה, ושתקנו; כאנשים האמורים לשיח זה עם זה ואינם יודעים מה או כיצד יאמרו. דבריו של אותו חסיד־אומות־העולם השמיעו בקרבי

תרועות־נצחון שלוחות כל רסן, והגבירו את תחושת הפחילה שתקפתני. "אני חושש פן דבק בכם טפח משיטות החיה!" הידהד קולו בקרבי, ומכיון שלא יכולתי לגבור עליו, שברתי את הדממה שהיתה בחוץ, ואמרתי לְמִשָּׁה: "המרגמה הזאת מכוונת בדיוק לעבר החצר שלנו... ויש גם מרגמות אחרות, שכוונו גם הן לשם ולעבר משקים אחרים; כשרואים זאת..." אך הוא נעץ בי מבט נוקשה והפסיקני: "אל תחפש הצד־קה, יעקב! המרגמה הזאת מצדיקה אולי את המלחמה שבה פתחנו, ואת כל הכיבושים כולם, אך אין היא מצדיקה, בשום־פנים־ואופן, את המתרחש כאן; ואתה יודע זאת בדיוק כמוני!"... "נכון", הוספתי להקשות, להיאחז במשהו, "אבל במלחמה, ידוע שאנשים..." "במלחמה כן", התפרץ משה נמרצות, "אחרי שהאנשים מתגוללים חדשים רבים בעפר, ואחרי שהם רואים לנגד עיניהם מחזות־אימים, לאחר ששבעו דם ויסורים... אז מאבדים רבים את צלם האדם, ואולי אפשר להבין, אם גם לא להצדיק... אך כאן?!... הרי רק אמש ישן חברנו זאב דייג בביתו, לאחר שעבד

בשלנה בבית־מלאכתו! אפשר, אולי, להסביר; תמיד אפשר; אך להצדיק—לא!"

שוב שתקנו. עכשיו אני מבין שמשהו בתוכי סרב להיכנע, נאחו בכל דבר שעדיין שייך היה לעולם־המושגים בו הורגלתי להאמין. לכן הוספתי: "התנהגותו של אחד זאב דייג, ושל אחרים כמותו, עדיין אפשר להבינה; פשוט, אינם חושבים מה הם עושים, נגררים אחר יצרם; אני רק אינני מבין איך יכלו הדברים להגיע לידי כך, איך המפקד מרשה הפקרות כזאת. הרי נחמן הוא איש רציני, מנוסה ותקיף..."

"הוא עסוק", השיב לי משה קצרות, וצליל מוזר, כשל זילזול ובוז, נשמע בקולו.

"קודם־כל חייב היה לעסוק בהשלטת הסדר!" התרעתי.

"כן, כמובן", כעת נתוסף שמץ לגלוג אל קולו, וצרם את אזני.

"מה כוונתך?" תמהתי.

"בוא וּאֶרְאֶה לך".

קמתי והלכתי בעקבותיו. הוא הובילני לקצה הגבעה הפונה לעבר קיבוצי־הגבול, נעצר במורד, שהיה מוסווה בין עצים וצמחים עבותים, הצביע על מרגלות הגבעה, ושאל אותי:

"מבחין אתה במשהו?"

"כן", עניתי, "אני רואה שם טרקטור ועגלה".

"ומה על העגלה?" הוסיף והקשה עלי.

התבוננתי היטב, ואמרתי לו:

"נדמה לי שיש שם חלקים של מכונה".

"נכון! והאם ידוע לך של מי הטרקטור הזה?"

"לא, אינני יודע".

"ובכן, אני דווקא מכיר אותו היטב, וגם את הנהג שלו אני מכיר. שניהם שייכים לקיבוצו של נחמן. עכשיו תוכל להבין במה עסוק מפקדנו. חבריו אינם עוסקים בקטנות, בגזילה שלוחת־רסן, באיסוף מזכרות זולות, כמו חברינו הבהולים והאינדיי־בידואליסטים; הם התארגנו היטב, התקשרו אל קיבוצם, גייסו ציוד ורכב, והרי

התוצאות הנאות לפניך: כבר הספיקו לפרק גינרטור שלם; ועוד ידם נטויה, בחסות חברם הנכבד, הוא מפקדנו המנוסה! מבין אתה? לא סחיבה בזויה של יחיד, אלא גזל מאורגן ומשוכלל—למען הכלל, כמובן, ולכן כשר־למהדרים, לגמרי לא בנוי; כי עליך להבין, יעקב, ששוד וביזה למען חברה נעלה מצוות קדושות הן, ומצביא בעל שא־רוח חייב להקדיש להן את כל זמנו ומרצו!"

בלילה נשארנו שם, ולמחרת חזרנו למשקיננו. עוד באותו יום נודעו הדברים בכל האיזור, אף הגיעו לאזני מפקדים גבוהים. היו צעקות, נערכו חקירות, הוטחו נזיפות, ורבים נאלצו להחזיר שלל ולמלמל דברי־חרטה. בזה נסתיימה הפרשה. כמובן, רק מן הבחינה הרשמית נסתיימה; לא בנפשי, לא במוחי. אותו לילה במישלט, ולילות רבים אחריו, חזר הכל וצף בזכרוני ואני הוספתי להיאבק עם עצמי; כי לא יכולתי, ואיני יכול גם עכשיו, להתיחס לדברים כפי שהתיחס אליהם משה שולר. הוא ראה, שפט ושתק; הגדיר לעצמו ולי, והוסיף לחיות בשלוותו הלגלגנית, משלים, מפוכח ושותק. אך אני לא יכולתי להשלים, כי אם אשלים הרי יתנפץ הכל; מבין אתה? הכול סופו שיתנפץ! קולו של אותו אדם רעם בקרבי: "אני חושש פן דבק בכם טפח משיטות החיה!... ושוב לא תהיו אלא סתם גוי ככל הגויים". ואני זעקתי שוב ושוב, ועדיין מוסיף וזועק לעומתו: "ומה בכך? למה סתם? כלום כה פשוט היה להגיע לכך? כלום לא ביקשנו להיות גוי בריא וחזק? כלום לא יצאה נפשו של המשורר שאת שיריו היינו משננים משחר נעורינו אל 'אלוהי כובשי־כנען־בסופה'? ולא זעק, "דם אתן תחת דם", ולא ציוה לנו "עֲלֵה בְּהַר וְרַעַץ הַכֹּהֵן, כָּל מִה שֶׁתִּרְאֶה—רִשׁוּ!"? כלום לא ידע את אשר ניבא? כלום כה תמים היה שלא הבין לאן עשויים להוביל שאיפות וצווים מסוג זה? והוא היה משורר, איש־רוח, לא צעיר נמהר, לא סתם נגר פשוט ומחוספס הנמשך אחר יצרו! ובכן, מתקיימת הנבואה ומתמלאת השאיפה עד תומה—ומה כל הרעש? אמור לי אתה, אולי תוכל אתה לענות לי: מה טעם בתוגה ובבחילה? ולמה, למה כה נוקבים הם ומכאיבים, דבריו של אותו חסיד־אומות־העולם? שוב ושוב, עתה כאז, ועוד יותר? מדוע כה מביכים הם, כל־כך הם נוטלים מן המעשים את צדקתם; מדוע כה חשה הנפש שהיא מידרדרת ומידרדרת, מדוע כה מעמיקה התהום ומעמיקה, דווקא אחרי שעלה הגוף בסופה וכבש את ההר?